

2009:13

Skånbergs mölla -renovering av hättan

Antikvarisk kontroll, 2008

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:13

Skånbergs mölla

-renovering av hättan

Antikvarisk kontroll, 2008
Gladsax socken, 1047
Simrishamns kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:13
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Skånbergs mölla – renovering av hättan

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	6
Takpapp	7
Takstolar	7
Råspont	7
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	8
Iakttagelser under renoveringen	8
Takspån	8
Avvikelser från handlingarna	9
Utestickare	9
Kransbräder	10
Rostskydd	10
Golv i hättan	10
Källor	11
Tryckta källor	11
Informanter	11

Skänbergs mölla ligger i Simrishamns kommun.

Skänbergs mölla ligger strax sydväst om Gladsax.

Bölets takspån är i behov av byte.

Hättans råspont uppvisar flera rötskador.

Inledning

Den antikvariska kontrollen av åtgärderna är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten och iakttagelser på plats. Antikvarisk kontrollant har varit byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Hättan på Skånbergs mölla var i stort behov av renovering, eftersom såväl takpapp som underliggande takstolar och råspont uppvisade omfattande skador. Åtgärder omfattar i huvudsak omläggning av takpapp, bestående av underlags- och takpapp, byte av rötskadade takstolar liksom av rötskadad råspont. Renoveringen har även inneburit byte av den ena utestickaren liksom mindre åtgärder på hättans krans, då även dessa befanns rötskadade.

Administrativa uppgifter

Objekt	Skånbergs mölla, Gladsax 16:24
Socken	Gladsax
Kommun	Simrishamn
Länsstyrelsens beslut	434-57131-07
Regionmuseets dnr	K12.20-468-07
Byggherre/beställare	Per och Grete Bille
Entreprenör	Ingemars Bygg, Tomelilla
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson
Byggnadstid	2008-08-01 – 2008-08-29
Andel bidrag	Högst 25 % av de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna
Bidrag till antikvarisk överkostnad	42 200 kronor inklusive moms
Slutbesiktning	2008-08-29

Vy från uppifrån hättan i samband med att ny underbrädning i form av råspont sattes upp.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Skånbergs mölla uppfördes 1854 och flyttades till nuvarande plats från den intilliggande Gladsaxgården 1870. Sedan 1970-talet fungerar möllan som sommarbostad. Byggnaden genomgick exteriör renovering samt interiör ombyggnad under 1970- och -80-talen. Trots att möllan saknar vingar, har den ett stort värde som landmärke i omgivningen. Ägarens ambition är att behålla möllans exteriör intakt medan interiören är anpassad till sommarbostad. Marken runt om möllan är till största delen bevuxen med vilt gräs, vilket fungerar väl tillsammans med byggnaden. Enstaka blomsterplanteringar finns i anslutning till sockeln.

Utförda åtgärder

Renoveringen omfattar arbeten på och i anslutning till hättan. För att inte lämna hela hättan bar under pågående arbeten, har nedplockning av takpapp, borttagande av rötskadade takstolar samt innanförbyggande råspont utförts stegvis. Några tillkommande åtgärder på hättan har fått göras, eftersom rötskadorna visade sig vara mer omfattande än vad som framgick vid besiktningen.

Hättans nya råspont är på plats.

Detalj av hättans råspont och det arbetsgolv som ägarens lät lägga.

Takpapp

Den äldre pappen har tagits bort i sin helhet och ersatts med ny underlagspapp och takpapp. Pappen har limmats med skarvklister och spikats med takspik. Våderna har lagts på ett för möllor traditionellt sätt, där den sista och på bägge sidor överlappande våden placeras där vingarna är infästa. Eftersom Skånbergs mölla saknar vingar, hade det ur byggnadsteknisk synpunkt varit bättre att lägga den sista och mest fuktskyddande våden åt väster. Detta är dock inte aktuellt, eftersom hättan har en avgörande funktion för en mölla. Bevarandet av nämnda byggskick är därför betydelsefullt för upplevelsevärdet och förståelsen av möllans ursprungliga användning.

Takstolar

Takstolarna var bitvis i mycket dåligt skick, varför dessa delar har tagits bort och ersatts med nytt virke i samma material, dimension och utformning som det ursprungliga. En del av befintliga takstolar tillkom i samband med 1980-talets renovering, vilket gör att det ursprungliga takstolsmaterialet är förhållandevis litet. De takstolar som kompletterades under 1980-talet fogades samman med hjälp av skruv. Under denna renovering har virket i de nytillkomna takstolarna istället fogats samman av spik, med samma dimensioner som hos de ursprungliga takstolarna. Eftersom det förutom rötskador även fanns tecken på svamp- och skadedjursangrepp på vissa av takstolarna, har det omgivande virket behandlats med Boracol ®20.

Råspont

Råsponten har bytts ut i sin helhet, då rötskadorna var spridda. Det spontade virket är av varierande bredd, 100-120mm. De olika bräderna har delvis valts efter placering, de smalare bräderna har satts där kupolens kurvatur är som störts och de bredare på ytor där den välvda formen inte är så påtaglig.

Skånbergs mölla sedd från öster.

Resterna av det uttorkade och toppklotet, som satt på hättan.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena har utförts med god hantverksskicklighet och med metoder som är traditionella vindmøllor. Renoveringsarbetena har bidragit till att säkra bevarandet av och öka upplevelsevärdet av Skånbergs mölla. Arbetena har också givit ägarna en ökad kulturhistorisk kunskap om möllan, vilken bör vara till hjälp i deras eget underhållsarbete i framtiden.

lakttagelser under renoveringen

Fuktproblemen i möllan är delvis avhjälpna i och med de insatser som nu har genomförts. Dock kvarstår problem med fuktinträngning i bölet. Tidigare ombyggnader har resulterat i gipsinklädda innerväggar och nya fönster. Fönstren har placerats längre in än vad som är traditionellt för möllor. Bristen på avrinning samt att anslutningen av papp inte är tät, gör att vatten tränger in under fönsterkarmarnas bottenstycken.

Takspån

Takspånen av lärk har vridit sig. Det beror sannolikt på att de är något för tunna. Eftersom spånen inte längre följer den underliggande takpappen, har de förlorat en stor del av sin skyddande funktion. Spånen bör bytas ut och ersättas med spån av lärk med den en tjocklek på 2,5 – 3 mm. Arbetet med att lägga om spåntäckningen bör samordnas med fönsterarbetena.

Detalj av hättans vridkrans, där flera delar har fått bytas ut eftersom skadorna på kransbräderna var så stora.

Avvikelser från handlingarna

De åtgärder som avviker från handlingarna är dock alla knutna till arbetena på hättan. För att möllan inte ska utgöra en säkerhetsrisk, har det exempelvis varit nödvändigt att åtgärda den ena utestickaren liksom skadade kransbräder. När utestickaren ersattas blev det också uppenbart att tröskeln vid dörren ut till utestickaren var kraftigt rötskadad. Toppklotet både var uttorkat och på väg att dela sig, och fick därför tas ner i samband med omläggningen av takpappen. Ytterligare en avvikelse utgörs av ett reversibelt golv i hättan. Eftersom processutrustningen, med axel och kronhjul, sedan länge är borttagen fanns endast enstaka bjälkar i hättan. Golvet lades in för att åstadkomma en nödvändig arbetsyta i samband med renoveringsarbetena och för att underlätta kommande underhåll.

Utestickare

I samband med inledande byggmöte den 1 augusti 2008, kunde man konstatera att den ena utestickaren var kraftigt rötskadad och till följd av det också knäckt. Att åtgärda utestickaren var nödvändigt, eftersom den hotade att ge sig. Den nya utestickaren är även den i ek och har samma längd och utformning som den ursprungliga.

Detalj av ny utestickare till vänster.

Kranshjulet åter stabilt förankrat i båda utestickarna.

Eftersom ekstockar på en längd av 4,5 m är svåra att få tag i, kan smärre skillnader avseende naturliga olikheter i växtsätt accepteras. Kranshjulet, som sitter längst ut på utestickaren kommer att rostskyddas under nästa år, vilket inte hade varit möjligt utan en ny, stabil utestickare. Tröskel till balkongdörren var även den rötskadad och har därför bytts ut. Inträngande vatten via tröskeln visade sig vara anledningen till rötskador i den underliggande kransbrädan, se nedan.

Kransbräder

Vid besiktningen upptäcktes även att hättans krans var skadad. En av de skadade profilbräderna har ramlat ner och återfunnits sönderslagen i grannens trädgård. Detta ledde till att samtliga bräder besiktigades i detalj. Totalt var fem profilsågade kransbräder i behov av att ersättas med nya. Dessa har nytillverkats efter befintlig förlaga, med samma material, samma dimensioner och samma profilsågning. Även de anslutande, underliggande bräderna uppvisade rötskadade partier. För att åtgärda dessa fick två bräder ersättas med nytillverkade. På äldre foton kan man se att kransbräderna tidigare har varit målade. Ägarna avser att måla kransbräderna samt de underliggande bräderna med linoljefärg i ljus kulör under 2009.

Rostskydd

Takarbetena på hättan gjorde det även möjligt att rostskydda vindflöjeln. Den har ägarna strukit med Dinitrol 41. Toppklotet, vilket sannolikt är av svensk lärk fick däremot plockas ner, eftersom höll på att dela sig. Klotet sparas, för att utgöra förlaga till ett nytillverkat toppklot när ett sådant kan tas fram.

Golv i hättan

För att åstadkomma en säker arbetsyta inför hättans restaurering beslutade ägarna, efter samråd med antikvarisk kontrollant, att lägga in ett enkelt brädgolv. På så vis kunde arbetet liksom den antikvariska besiktningen genomföras utan problem.

Detalj av interiör förankring av den nya utestickaren.

Golvbräderna är reversibla och har tagit hänsyn till utestickarens placering. Ägarerna planerar att nästa år rostskydda kranshjulet, en insats som underlättas avsevärt tack vare golvet i hättan.

Källor

Tryckta källor

Johansson, Carita: *Skånska Möllor*, eget förlag, 2003.

Informanter

Grete Bille, byggherre

Ingemars Svensson, entreprenör

Lund 2009-02-13

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009-01-21
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007
13. Skånbergs mölla – renovering av hättan, Gladsax sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

